

Politika sociální antropologie na české akademické scéně po roce 1989

Skalnik, Petr

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Skalnik, P. (2002). Politika sociální antropologie na české akademické scéně po roce 1989. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 38(1-2), 101-115. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-55107>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:

This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.

By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

Politika sociální antropologie na české akademické scéně po roce 1989*

Zpráva pozorujícího účastníka

PETR SKALNÍK**

Univerzita Karlova v Praze a Univerzita Pardubice

Politics of Social Anthropology on the Czech Academic Scene after 1989

Report by an Observing Participant

Abstract: The author, a Czech social anthropologist who returned home from exile in order to help in the introduction of his discipline, writes a field report in which he describes in relative detail the vicissitudes of Czech social anthropology during the last thirteen post-communist years. Even though lecturing on social anthropology became common in Czech universities, the institutionalisation of the discipline encounters stiff resistance from the conservative academic establishment. Social anthropology gets support in new provincial universities (Pardubice, Plzeň) and only very reluctantly in Prague (Charles University). As a result Czech protagonists of social anthropology are scattered throughout various institutions. Nevertheless, the author concludes, social anthropology has become known in the Czech Republic as a dynamic part of the social sciences. Grant agencies have given support to field-work projects on minorities, political culture and identity problems during the transformation process. If the momentum gained during the recent years were to be sustained, social anthropology has a bright future on the Czech academic scene.

Sociologický časopis, 2002, Vol. 38 (No. 1-2: 101-115)

Pád „reálně existujícího socialismu“ ve střední a východní Evropě a rozpad Sovětského svazu byl tamními společenskými vědci přijat s velkým ulehčením. Těšili se, že konečně bude možné otevřeně povýšit hledání pravdy o společnosti na strategický cíl těchto věd. A některé společenskovědní obory bude možné poprvé nerušeně provozovat, jakmile povolí totalitní jho dialektického a zejména historického materialismu. Právě historický materialismus monopolizoval prostor normálně osídlený společenskými vědami. Sociální antropologie (a dokonce i etnologie) byla až do roku 1989 označována za „buržoazní pavědu“, a proto nesměla být praktikována, zatímco sociologie, ač povolena komunisty v šedesátých letech, musela být pouze „empirická“. Teoretizování bylo přísně omezeno na dodávání ideologického krmiva pro historický materialismus režimu věrnými sociology, těmi, jimž bylo povoleno být „teoretiky“ nebo byli přímo teoretiky jmenováni. Ostatní společenské vědy byly v podobné situaci.

Cílem tohoto příspěvku je ukázat na složitost cesty k uznání a oborové institucionalizaci sociální antropologie po roce 1989 v Československu, a po roce 1993 v České republice. Paralely akademického vývoje v ČR a SR však pokračují po rozdělení společného státu a projevují se i v sociální antropologii, resp. etnologii. Článek odráží zkušenosti a názory jednoho z hlavních účastníků neviditelného boje o sociální antropo-

*) Text byl po dohodě s autorem redakčně zkrácen a upraven.

**) Veškerou korespondenci posílejte na adresu: Dr. Petr Skalník, Milady Horákové 119, 160 00 Praha 6, e-mail petr.skalknik@ff.cuni.cz

logii. Autor se pokouší o vysledování příčin a důvodů toho, že sociální antropologie jako akademický obor v tradičních vzdělávacích a výzkumných institucích dosud oficiálně neexistuje a nemá ani svá vlastní pracoviště. Zároveň se text snaží vysvětlit, proč sociální antropologie přece jen v Čechách zakotvila, a to na mimopražských univerzitách, ve vědeckých společnostech a také u laické veřejnosti. Jako terénní zpráva jednoho z účastníků nemůže být tento příspěvek považován za „objektivní“ v klasickém pozitivistickém smyslu. Ani bibliografie není vyčerpávající. Je to dokument, zčásti memoárový, émický i etický¹ zároveň. Možná, že někteří čtenáři v něm najdou i prvky „hutného“ popisu, ač autor není právě velkým obdivovatelem Clifforda Geertze. Ve svém důsledku je to skromný příspěvek k diskusi o postavení vědy a vzdělání v postkomunistickém světě, specificky o tom, jak dosud proskribovaná společenskovědní disciplína, jakou sociální antropologie nesporně je, usiluje o svou legitimitu v jedné postkomunistické zemi.

Článek nechce hodnotit období před rokem 1989, tj. rozebírat prehistorii československé, eventuálně české sociální antropologie. To částečně činí Josef Kandert [viz jeho kapitolu in Skalník 2002], pokusili se o to dříve David Scheffél a Josef Kandert [1994], Otakar Nahodil [1995] i Josef Wolf [1998]. Důkladné hodnocení bude třeba teprve provést, a to v rámci kritického rozboru vývoje české a slovenské etnografie (národopisu) v komunistickém období (1948-1989). Měli by ho především provést ti, kteří byli aktéry těchto dějin. Já jsem byl v letech 1976 až 1989 v exilu a i předtím jsem coby sociální antropolog byl jen zcela okrajovým pozorovatelem a mezi skutečné národopisce (i etnografy) jsem se nikdy nepočítal.

Zmiňme však přesto některá výchozí fakta. Na konci roku 1989 a ještě dva až tři následující roky byla sociální (a kulturní) antropologie v Československu takřka neznámým pojmem. Pokusy let šedesátých, kdy hlavním aktérem byl vedle Ladislava Holého a Milana Stuchlíka bezesporu Josef Wolf, byly téměř zapomenuty [cf. zejména Wolf 1971]. Oficiálně existovala pouze disciplína s podvojným názvem etnografie a folkloristika, i když paralelně byl nadále používán termín národopis (například současný vedoucí Ústavu etnologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy F. Vrhel se stal v roce 1987 docentem národopisu). Existovala Československá akademie věd s výzkumně orientovaným Ústavem pro etnografii a folkloristiku (teprve v roce 1999 přejmenován na Etnologický ústav), jehož orgánem byl a zůstává časopis *Český lid*, tehdy s podtitulem Národopisný časopis (dnes *Etnologický časopis* s podtitulem Český lid). Na Karlově univerzitě tehdy v roce 1989 existovala v rámci Filozofické fakulty Katedra etnografie a folkloristiky, která byla v roce 1991 přejmenována na Ústav etnologie. Nepravidelně vydává sborník *Studia ethnographica* (dosud deset dílů). Národopisná společnost československá vydávala svoji ročenku *Národopisný věstník československý* (dnes se společnost jmenuje Národopisná společnost a její periodikum *Národopisný věstník*).

Na Slovensku existoval Národopisný ústav Slovenské akademie věd, který se až po řadě let přejmenoval na Etnologický ústav. Vydával a nadále vydává časopis *Slovenský národopis*. Na Komenského univerzitě však byla Katedra etnografie a folkloristiky. Vedle ní po roce 1968 zásluhou J. Podoláka vznikl Kabinet etnologie, který vydával ročenku *Ethnologia Slavica*. Ten však byl katedrou pohlcen na konci 70. let. Slovenská národopisná společnost v roce 1989 vydávala *Národopisné informácie*, po několika letech pře-

¹) *Émický* a *etický* jsou dva termíny, zavedené do sociální a kulturní antropologie až relativně nedávno. Jsou odvozeny od termínů fonémický a fonetický. První je výpovědí či pozicí vnitřní, tedy člena zkoumané skupiny, druhý pohledem zevně, tedy například badatele, novináře nebo politika.

jmenované na *Etnologické rozpravy*. Na Moravě existovala katedra historie a etnografie na Univerzitě J. E. Purkyně v Brně a Ústav lidového umění ve Strážnici, který vydával časopis *Národopisné aktuality* (dnes přejmenován na *Národopisná revue*). Muzea, která patřila do struktury Ministerstva kultury nebo byla spravována obcemi, sledovala trochu jiný vzorec, který odrážel nálepku, používanou jejich chlebovárcem. To je případ Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur, jediného pracoviště, zabývajících se aspoň částečně mimoevropskou antropologickou tematikou (muzeum vydávalo a dodnes vydává nepravidelné *Annals of the Náprstek Museum*). Všechny výše jmenované organizace používaly termíny etnografie a folkloristika střídavě s národopisem a považovaly tyto disciplíny za součást takzvaných historických věd. (Termín společenské, případně humanitní vědy se používal také, ale nikoli jako protiklad k vědám historickým.) Zaměření těchto oborů bylo kulturně historické a popisné, někdy dokonce byly spojovány s vlastivědou či pomocnými vědami historickými.

Z výše uvedených důvodů v době převratu roku 1989 v Československu nebyli a ani nemohli být žádní sociální antropologové. Byli zde ovšem do jisté míry neoficiálně, zejména jako odborníci na mimoevropskou problematiku. V Náprstkově muzeu pracoval Josef Kandert, afrikanista a etnograf, který po skončení studia v roce 1966 nastoupil vědeckou aspiranturu v ČSAV a vykonal v jejím průběhu výzkum pro svoji kandidátskou práci o rekrutaci do skupin v jedné středoslovenské vesnici, a to pod vedením staršího afrikanisty a sociálního antropologa Ladislava Holého. Původně fyzický antropolog Josef Wolf, pracující tehdy na Ministerstvu školství, byl znám jako popularizátor integrace fyzické a sociální i kulturní antropologie do jedné disciplíny. O mimoevropskou etnografii/sociální antropologii se v ÚEF ČSAV zajímal Václav Hubinger, jenž na konci osmdesátých let obhájil kandidátskou disertační práci o raném státě v jihovýchodní Asii. Dále zde byl Ivan Dubovický, který se zaměřil na teorii antropologie v průběhu studia na pražské katedře etnografie a folkloristiky. Václav Soukup, student Wolfův, se zabýval zejména kulturní antropologií na katedře teorie kultury FF UK. Těchto pět lidí pracovalo na pěti různých pracovištích, zcela nekoordinovaně.

Do této situace jsem přijel 21. 12. 1989 na svou první poexilovou návštěvu Prahy. Příčina exilu byla politická, a proto jsem ihned po převratu nejen přiletěl z Kapského města, abych ještě zastihl revoluční kvas, ale především, abych přispěl tím, že novým dočasným akademickým funkcionářům navrhuji zavedení sociální antropologie jako samostatného vědního oboru. „Návrh na zřízení oboru sociální antropologie na FF UK“, datovaný 1. 1. 1990, konzultovaný s kolegy Kandertem a Wolfem, jsem předal děkanu Františku Černému ihned po Novém roce. Mým úmyslem bylo vrátit se co nejdříve z exilu a jako sociální antropolog pracovat na své *alma mater*.

V červnu 1990 jsem se do Československa znovu vypravil, abych se zúčastnil v Bratislavě a Praze rehabilitačního řízení, do něhož jsem se přihlásil na počátku roku. Navštívil jsem samozřejmě děkana FF UK F. Černého, který mi oznámil, že vedoucí katedry etnografie a folkloristiky F. Vrhel je jednoznačně proti mým návrhům a v žádném případě nepočítá s J. Wolfem, který mezitím v březnu 1990 přišel s návrhem na založení pracoviště, zabývajících se jím vymyšlenou novou disciplínou nazvanou „humanologií“. Paradoxní ovšem bylo, že to byl právě Wolf, který se v souvislosti s rehabilitací na katedru etnografie a folkloristiky vrátil, alespoň na krátké období před nástupem do důchodu. Wolf navíc také ihned po převratu začal přednášet antropologické předměty studentům žurnalistiky na Fakultě sociálních věd, kde se mu posléze podařilo zavést volitelnou státní zkoušku z kulturní a sociální antropologie. Wolf se pokoušel habilitovat na Filozofické

fakultě, tam však jeho snaha narazila na odpor F. Vrhela, který Wolfovi vytýkal mj. jeho popularizační příručky a slovníky, vydané ve velkých nákladech v období tzv. normalizace (některé z nich podrobil nesmlouvavé kritice v odborném tisku). Spolu s Kandertem jsme se však jakožto Wolfovi bývalí studenti domnívali, že Wolf má významné zásluhy o první pokusy přednášet i popularizovat v Čechách sociální a kulturní antropologii, i přesto, že jsme si byli vědomi nedostatků, které pranýřoval Vrhel. Dost dobře jsme si tehdy českou sociální a kulturní antropologii bez Wolfa nedovedli představit a rezolutní postoj Vrhela jsme nechápali. Zdálo se nám, že s Wolfem Vrhel vylévá i dítko, tedy antropologii.

I na mezinárodním poli došlo k velkým změnám. Shodou okolností byla právě v roce 1989 z iniciativy Adama Kuper, profesora antropologie na Brunelově univerzitě v Uxbridge u Londýna, založena Evropská asociace sociálních antropologů (EASA). První konference EASA byla svolána na srpen 1990 do portugalské Coimbrы. Kuper, se kterým jsem pracoval kdysi v Leidenu, mě požádal, abych mu postoupil jména kolegů ze středoevropských a východoevropských zemí, kteří by měli být pozváni do Coimbrы. Z Československa jsem kromě Kanderta a Wolfa doporučil Hubingera, jehož jsem sice neznal, doporučil mi ho však Kandert. Jmenoval jsem též několik slovenských kolegů, kteří byli v mých očích blízcí sociální antropologii. Hubinger skutečně do Coimbrы odjel a tak trochu šokoval evropské antropology tam shromážděné tím, že je pozval do Prahy na rok 1992. Od pořádání konference EASA v Praze si sliboval, že taková velká celoevropská antropologická událost bude silným impulsem pro vznikající sociální antropologii v Československu i v okolních postkomunistických zemích. Jeden z hlavních referátů v Coimbrě měl Ernest Gellner, britský filozof a sociální antropolog českého původu, který se brzy potom stal jedním z hlavních aktérů při vzniku Středoevropské univerzity. Česká verze Gellnerova referátu vyšla později v národopisném časopise *Český lid*, který na své stránky poprvé ve svých dějinách začal umísťovat antropologické příspěvky. I *Národopisný věstník československý* a *Slovenský národopis* občas vydaly studie a rozhovory s antropologickou tematikou.

Ještě v květnu před konferencí proběhla v budově rektorátu UK v Praze diskuse, v níž se střetli přednášející profesor Pospíšil z Yale s vedoucím ústavu etnologie F. Vrhlem. Ten tvrdil, že antropologie tak, jak ji navrhuje Pospíšil, není u nás možná, zejména proto, že nejsou odborníci a finance na terénní výzkum mimo Československo (nikdo však netvrdil, že je nutný výzkum ve vzdálených oblastech zeměkoule). Tato negativní pozice však kontrastovala s tím, že Vrhel nejenže pozval Pospíšila a další česky nebo slovensky mluvící antropology k přednáškám v Ústavu etnologie, ale navrhl už jako děkan FF UK Pospíšila na čestný doktorát Univerzity Karlovy. S Vrhlem jsem se poprvé setkal až někdy na přelomu let 1990 a 1991, tedy potom, co přes nátlak skupiny tehdejších studentů etnografie a folkloristiky nevyužil zákonné možnosti vypsát veřejný konkurs na všechna místa na katedře. Kdyby tak býval učinil, byla by naděje na antropologizaci národopisu, který díky Robkově éře nebyl ani hoden jména etnografie a folkloristiky, natož pak etnologie. Vrhel mi tehdy jednoznačně řekl, že bude usilovat pouze o postupnou reformu směrem k etnologii, protože ve střední Evropě, kde silně působí německá vědecká tradice, ani nic jiného dělat nelze. Sociální antropologie se mu zdála cizí a neuskutečnitelná již z důvodů absence kvalifikovaného personálu a finančních nákladů na terénní výzkum. Vrhel však nicméně tehdy pozval na návrh V. Hubingera k přednáškám amerického sociálního antropologa Andrewa Lasse, který vyrostl v Praze a studoval etnografii a folkloristiku ve stejném ročníku s Hubingerem až do vy-

povězení jeho rodičů z ČSSR v roce 1972. Potom dostudoval antropologii na University of Massachusetts, kde jeho profesorem byl mimo jiné Čechoameričan Zdeněk Salzmann. Lassovy přednášky na FF UK měly obrovskou odezvu a ač byly nesmírně náročné, byl to skvělý počín. Na FF UK pak přednášeli i významní světoví antropologové českého a slovenského původu, na které jsem ochotně poskytl kontakty: světoznámý antropolog práva Leopold Pospíšil, Zdeněk Salzmann (USA), Milan Stanek (Švýcarsko), David Zdeněk Scheffel (Kanada) i Ladislav Holý (Velká Británie). Lass, Scheffel a Holý přednášeli pouze jedenkrát, Salzmann, Stanek a Pospíšil byli zváni každoročně až do nedávna. Studenti etnologie měli tak možnost srovnání skutečné sociokulturní antropologie s tím, co jim bylo předkládáno jako etnologie (katedra etnografie a folkloristiky byla bez jakýchkoli personálních změn přejmenována na Ústav etnologie v průběhu roku 1991). V první polovině 90. let se na Ústavu etnologie FF UK začali prosazovat představitelé nové generace učitelů a badatelů. Úvod do antropologie přednášel maldý asistent I. Dubovický, začínala vědecká kariéra dvou tehdejších studentů Jaroslava Skupníka a Petra Lozoviuka. Skupník studoval na Kansaské státní univerzitě v USA, kde se zejména orientoval na sociobiologii, Geertze a postmodernismus v kulturní antropologii. Lozoviuk se orientoval směrem na evropskou etnologii a navázal úzké styky s německou, takto reformovanou, Volkskunde. Oba tito nesporně talentovaní mladí badatelé obhájili v druhé polovině devadesátých let své teoreticky zaměřené doktorské práce a stali se na Ústavu etnologie asistenty.

Protože ani na pražské Filozofické fakultě pro sociální antropologii místo zjevně nebylo, obrátil jsem se na děkana Fakulty sociálních věd, která se reformovala z dříve existující fakulty žurnalistiky. Byl jím tehdy docent, dnes profesor Miloslav Petrusek, sociolog známý svou otevřeností a rozhledem, kritik komunistického režimu. Po přijetí v únoru 1991 jsem mu zaslal návrh na zřízení oboru sociální antropologie na FSV UK. Na rozdíl od předešlých pokusů reagoval děkan Petrusek konstruktivně a ještě v roce 1991 vypsál konkurs na místo odborného asistenta na katedře sociologie, který by tam přednášel sociální antropologii. V konkursu, do kterého se přihlásilo šest uchazečů včetně Kanderta a Hubingera, uspěl Skalník, kterému bylo nabídnuto místo na plný úvazek. Rozhodl jsem se, že bude lepší, když budeme na sociální antropologii dva a navrhl jsem, aby byl celý úvazek rozdělen na dva poloviční a druhá polovička nabídnuta J. Kandertovi. To se stalo a od letního semestru 1992 jsme pro studenty sociologie a další zájemce společně začali přednášet úvodní a specializované výběrové přednášky. Konečně se zdálo, že sociální antropologie se uchytlí. Někteří studenti jako například Radim Tobolka se zdáli být velmi silně motivovaní.

Vraťme se však zpět do května 1991, kdy navštívil Československo Leopold Pospíšil, profesor antropologie na Yaleské univerzitě. Byl to jednoznačně ve světě nejznámější antropolog českého původu, člen americké Národní akademie věd. Pospíšil byl přijat novým rektorem UK Radimem Paloušem, kterému navrhl vytvoření celouniverzitního pracoviště antropologie v širokém americkém stylu (vedle sociokulturní antropologie zahrnuje i antropologii fyzickou, archeologii a lingvistiku). Pospíšil nabídl své přednášky, knihovnu a uvažoval i o přechodu do Prahy, pokud by byl vyzván, aby navržený institut vybudoval. Setkání 27. 5. 1991 se zúčastnil i Josef Wolf a pracovníci katedry (fyzické) antropologie na přírodovědecké fakultě UK. Rektor však Pospíšilovi nic konkrétního nenabídl, nicméně ho seznámil s tím, že pracoviště na tento způsob již připravuje jeho blízký spolupracovník Zdeněk Pinc. Jednalo se o Institut základů vzdělanosti (IZV). Skutečně záhy tento institut vznikl a po sérii schůzek, svolaných Pincem, a sérii

přednášek o soudobé antropologii, kterou na podzim 1992 realizovali na Pedagogické fakultě UK, kde tehdy Pinc působil, nejvýznamnější čeští odborníci na antropologii v tom nejširším smyslu, se pod garancí Josefa Kanderta rozběhlo od podzimního semestru roku 1993 Integrované studium člověka (ISC) jako magisterský program studia, na něž se mohli hlásit studenti z kterékoli fakulty univerzity.

Wolf se tehdy pokusil ještě vypracovat nový návrh na vytvoření pracoviště společenskovědní antropologie na Filozofické fakultě. Poslal ho novému děkanovi prof. Homolkovi v červnu 1991. V něm se Wolf odvolává na tradice výuky před rokem 1948 i na pokusy z let šedesátých. Tento návrh, snad i pro svou hybridnost, zcela zapadl. Wolf v závěru roku 1991 v dopisu děkanovi Homolkovi připomenul, že nedostal žádnou odpověď. Tento dopis doprovázela třístránková „Zpráva o výuce a studiu antropologie na Karlově univerzitě v Praze“, sestavená též dr. J. Wolfem. Po úvodu, který opakuje celkem známá fakta o existenci „klasického a tradičního pojetí antropologie coby přírodovědecké nauky o člověku“ a naopak velmi skrovných pokusů o „společenskovědní antropologii“, Wolf uvádí, že změna k lepšímu je patrná až po 17. listopadu 1989, kdy byly „již trvale zavedeny výuka a studium v oboru kulturní a sociální antropologie“. Na fakultě sociálních věd (FSV) se tento obor (který ovšem jako státně akreditovaný obor oficiálně neexistoval!) stal „dokonce volitelným předmětem při státních zkouškách“, což využilo 64 studentů. Wolfovy přednášky ze sociokulturní antropologie v letech 1990 a 1991 jen na FSV poslouchalo podle Wolfa 560 studentů! Z nich 15-20 projevilo přání absolvovat tento nový, oficiálně však neexistující obor. Zmíněná zpráva dr. Wolfa končí však dosti zmateným výčtem alternativ zavedení sociokulturní antropologie u nás (ústav či katedra obecné antropologie podle návrhu prof. Pospíšila, fakulty antropologických věd při lékařských fakultách UK, katedra humanologie na FF UK, Pražská univerzita antropologických věd, nezávislá od UK a další neuniverzitní formy výuky antropologie). Také na tyto iniciativy dr. Wolfa děkan FF UK nereagoval.

Wolf se však tehdy mýlil, když se domníval, že konkursem na místo odborného asistenta pro kulturní a sociální antropologii na FSV (o okolnostech viz výše) se docílí nějak automaticky „vypsání studijního oboru“. Dodnes, tedy ani po deseti letech, se tak na FSV nestalo a žádost o akreditaci, pokud vím, podána nebyla. Nicméně se tam v rámci programu studia sociologie běžně konají antropologické přednášky a řada absolventů bakalářského studia se nechala zapsat do magisterského studia. Vnitřním fakultním rozhodnutím existuje zásluhou J. Kanderta, který je od roku 1993 jediným sociálním antropologem na FSV, tzv. zaměření na sociální antropologii, umožňující studentům sociologie psát diplomové práce na antropologická témata potom, co absolvovali předepsanou sérii antropologických přednášek a seminářů. Kandert, který se v roce 1995 stal docentem politologie na základě práce o politické antropologii slovenských vesnic (jeho kandidátská práce z konce let 60tých též pojednávala o vesnické politice na Slovensku), má v současné době jednoho nebo dva doktorandy, kteří pracují na disertacích s antropologickou tematikou.

Druhá konference EASA se konala v budově Právnické fakulty UK na konci měsíce srpna 1992. Dva ze tří panelů byly řízeny českými sociálními antropology (Hubinger, Skalník), řada dílen pak dalšími kolegy z tehdejší ČSFR [Cf. Hubinger 1996].² Bohužel

²) V předvečer konference její hlavní svolavatel Václav Hubinger vydal dlouhý článek „Sociální antropologie? Neznám“. V něm se zamyslel nad neexistencí sociální antropologie v tehdejší Československu a shrnul lakonicky: nemáme sociální antropologii, protože máme národopis. Vy-

však byla brzo pražská konference EASA zapomenuta a určitě nebyla výše zmíněným impulsem k institucionalizaci sociální antropologie jako univerzitního oboru. Konference byla českou národopisnou veřejností vnímána jako cizí implantát, který se neuchytil. Mírně konfliktní situace vznikla, když na EASA konferenci vystoupil David Zdeněk Scheffel, česky mluvící antropolog působící v Kanadě, který předtím strávil několik měsíců na katedře historie a etnografie v Brně. Kritizoval neetické praktiky v terénním výzkumu, o kterých se dověděl za svého pobytu v Brně (například tajné natáčení nebo filmování bez svolení). I když nikdo kromě mě se z českých a slovenských účastníků k této výzvě nikdo nepřidal, bylo vidět, že Scheffel píchl do vosího hnízda. Jeho vystoupení bylo sice posléze publikováno,³ ale obvinění, v něm obsažená, byla ruče dementována jak brněnskými pedagogy, tak studenty, jichž se týkala,⁴ a další diskuse se už nekonala [Scheffel 1992; cf. Hubinger 1997: 530]. I Holý, který v Praze v letech 1991-92 prováděl terénní výzkum později publikovaný knižně [Holý 1996], vystoupil ve svém mateřském Ústavu pro etnografii a folkloristiku na téma český národ a setkal se tam také s iritací a nepochopením [Holý 1991; Hubinger 1992a].

V roce 1992 se pod taktovkou Zdeňka Pince zformoval Institut základů vzdělanosti (IZV), v jehož rámci se mělo realizovat tzv. Integrální studium člověka (ISČ) jako celouniverzitní magisterský program. Institut formálně existoval již v roce 1990 a brzo potom i ISČ (jeho prvním studentem-doktorandem byl dnešní děkan Fakulty humanitních studií UK Jan Sokol). Každému ze zapsaných studentů (v první sérii absolvovalo sedm studentů) byl přidělen osobní odborný tutor, student si mohl sestavit vlastní studijní plán, navštěvovat podle něj přednášky, realizované na různých fakultách. Musel však splnit předepsaný počet požadavků, napsat diplomovou práci a složit státní zkoušku. Designovaný ředitel IZV mě na počátku akademického roku 1992/93 požádal o memorandum, obsahující charakteristiku zmíněného magisterského programu. V něm jsem dal rovnítko mezi integrální antropologií a integrálním studiem člověka, a zejména podtrhl nutnost vybudování knihovny. Tato knihovna skutečně postupně vznikla a nyní se stala knihovnou nově vzniklé Fakulty humanitních studií UK. V memorandu jsem napsal, že v integrální antropologii jde „především o překonání tradičního dělení studia podle fakult a oborů, o vytvoření multidisciplinárního mostu mezi jinak izolovanými subdisciplína-

světlil dále, že národopis „zahleděn do svého češství a slovanství, procházel různými peripetiemi, ale jednomu se vyhýbal pečlivě a soustavně, totiž těsnějšímu vztahu k sociální antropologii. (...) Zkrátka a dobře, sociální antropologové ze zemí, kde měli kolonie, si našli své „primitivy“ mimo Evropu. Naši národopisci a další romantičtí národotvůrci museli namísto toho objevit, vyrobit a začít zkoumat „lid“.“ [Hubinger 1992b].

³) Scheffel hledá příčiny zaostalosti východoevropského národopisu: „Odsouzení studovat společnosti hodně vzdálené kánonu západních antropologů a uzavření v metodologii a epistemologii, která je na západě chápána jako zaostalá, východoevropští etnografové nejsou skutečně považováni za rovnocenné kolegy. Očekává se od nich, že budou hrát roli pokorných noviců, kteří s povděkem přijmou každou příležitost, jak si rozšířit své znalosti o běhu věcí na západě. To je deprimující pozice. Zaostalost východoevropské etnologie je snad nejvíce patrná v oblasti profesionální etiky.“ [Scheffel 1992: 4].

⁴) „Antropologie a etika ve východní Evropě.“ *Národopisný věstník československý* 10(52), 1993. Zde D. Holý protiútočí a obviňuje Scheffela z „těch nejhrubších etických chyb – zkreslovat skutečnosti“ (s. 24).

mi“.⁵ Vlastní návrh na akreditaci tříletého magisterského studia byl vypracován pod vedením jeho odborného garanta Josefa Kanderta. Toto studium měl metodicky koordinovat a řídit IZV pod dohledem oborové rady, jmenované rektorem UK. Tu vedl Z. Pinc, v té době již docent filozofie. Členy byli prof. Z. Neubauer, RNDr. D. Frynta a RNDr. B. Škvařilová (všichni přírodovědecká fakulta), doc. F. Vrhel, PhDr. V. Hubinger (oba FF UK) a garant PhDr. J. Kandert (FSV UK). Každý člen měl zastupovat „jednu z odborných oblastí (podobor), kterou se ISČ zabývá“.

V úvodu žádosti o akreditaci bylo ISČ charakterizováno jako „obdoba obecné antropologie, jak je přednášena v USA“, „klasické *cross-culture* studium integrující v sobě pohledy několika partikulárních vědních disciplín, řazených v našich (českých) oborových kategorizacích do diametrálně odlišných odvětví (přírodní versus historické/společenské vědy...)“.⁶ Na realizaci tohoto magisterského studijního programu se podílely čtyři fakulty Karlovy univerzity: přírodovědecká, filozofická, sociálních věd a pedagogická tím, že daly k dispozici své antropologické a jiné přednášky a odborníky, kteří je realizovali. Od počátku se vyskytly dva problémy. Za prvé filozofická antropologie byla protežována, ač vlastně nikdy vědeckou součástí antropologie v USA ani nikde jinde nebyla. Za druhé IZV neměl mezi svými zaměstnanci k dispozici nikoho z odborníků-antropologů. Až později se k personálu IZV připojili rehabilitovaný lingvista-afrikanista Petr Zima a historička-slavistka Miriam Moravcová, kteří se ovšem zabývají antropologií pouze vzdáleně.

Přestože ISČ obsahovalo staromódní přednášky z etnologie areálů, nebyly ani tyto přednášky realizovány důsledně a studenti nevěděli z některých areálů nic nebo jen část, o které se přednášelo. Nej kvalitnější byly zřejmě kursy zahraničních přednášejících, zejména česko-amerických profesorů Paula Garvina (až do jeho náhlé smrti), Z. Salzmann a L. Pospíšila, kteří ovšem přednášeli blokově v době svých relativně krátkých pobytů v Praze. Přednášky některých sociokulturních antropologů pracujících na FF UK (vyjímají se tu zkušení profesionálové Skalník a Soukup) však nebyly nikdy zařazeny mezi ty, které si studenti ISČ mohli zapsat, ačkoli byly řádně vypsány v seznamu přednášek výše zmíněných čtyř fakult.

Významnou roli ve formování sociální (a kulturní) antropologie v českém akademickém prostředí sehrály tři zahraniční instituce, které se na počátku 90. let usídlily v Praze. Jedním bylo Francouzské centrum pro studium a výzkum ve společenských vědách (CeFReS), které dodnes věnuje antropologické problematice značnou pozornost. Mezi FF UK a pařížskou École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS) byla uzavřena dohoda o spolupráci, která umožnila každý rok uspořádání cyklů přednášek, v nichž vystoupila řada významných antropologů jako Marc Augé, Maurice Godelier, Jean-Loup Amselle, Alban Bensa, Andras Zempléni, a další. S nimi spolupracovali zejména V. Hubinger (až do svého odchodu na MZV ČR), Z. Uherek a autor této zprávy. Hubinger v CeFReS vydal antologii překladů z francouzské antropologie [Hubinger 1995b]. V roce 1998 bylo uspořádáno sympozium o díle Ernesta Gellnera, jehož výsledky však stále čekají na vydání. Po několik let měla pozitivní vliv na studenty i profesionální antropology Birgit Müller, která byla hostující antropoložkou v CeFReS. Zorganizovala

⁵) „Integrální studium člověka (Základní charakteristika disciplíny a akutní potřeba vybudování knihovny antropologické literatury v Praze).“ Datováno 19. 10. 1992. Archiv P. Skalníka.

⁶) „Návrh na akreditaci magisterského studia Integrální studium člověka“, nedatováno, pravděpodobně z roku 1993, s. 2

několik pilotních antropologických terénních výzkumů, zejména v Radě Evropy ve Štrasburku [Müller 1999]. Prostřednictvím CeFReS se realizovaly i některé studentské a pedagogicko-výzkumné pobyty ve Francii, z nichž těžila i rodící se sociální antropologie. V současné době dva studenti etnologie z FF UK pracují na svých doktorátech ve spoluškolenství (*co-tutelle*) s EHESS. Knihovna CeFReS, bohatá na antropologická díla francouzské provenience, je k dispozici všem zájemcům z řad studentstva i profesionálů.

Druhou takovou institucí byla Středoevropská univerzita, iniciovaná Georgem Sorsemem, finančníkem a filantropem maďarského původu; od roku 1990 začala také působit v Praze. Důležitou roli sehrál Ernest Gellner, tehdejší profesor antropologie na Cambridžské univerzitě, jenž po penzionování přešel plně do služeb CEU a založil v Praze Středisko pro studium nacionalismu. Kursy a semináře i knihovna pražské odbočky CEU posloužily i začínajícím českým antropologům. Bohužel se kvůli protisorosovským intrikám nerealizovala menší pobočka v Bratislavě, kde se měl ve spolupráci mezi mnou a mou bývalou bratislavskou studentkou Gabrielou Kiliánovou realizovat program Central European Social Studies se silným antropologickým akcentem. Přestože na CEU začalo studovat více nadaných českých a slovenských studentů, nová česká vláda premiéra Klause přestala CEU morálně i materiálně podporovat a po náhlé smrti E. Gellnera⁷ v roce 1995 z Prahy zcela zmizela. Bývalý ředitel pražské pobočky CEU sociolog Jiří Musil však dodnes na CEU v Budapešti a Varšavě přednáší a podporuje sociální antropologii spoluorganizací stálého Gellnerovského semináře, který se schází jedenkrát měsíčně od roku 1998 pod záštitou sekce sociální antropologie Masarykovy české sociologické společnosti, založené P. Skalníkem. Třetí zahraniční institucí, která pomohla v nastartování sociální antropologie v ČR je Open Society Fund, taktéž financovaný Georgem Sorsemem. Podílel se na vydávání některých překladů i vydání původních antropologických děl⁸ a podporoval kratší i delší studijní pobyty českých adeptů antropologie v zahraničí. V současné době však svoji činnost přeorientoval jiným směrem, tematicky i geograficky.

V roce 1994 se v Praze konal světový kongres Společnosti pro vědy a umění, kde byl z mé iniciativy plánován antropologický panel. Kvůli protiiniciativě byl jeho název změněn na „etnologický“ a antropologické přednášky přiřazeny k etnologickým. Tak jsem měl možnost své názory vyjádřit v přítomnosti řady národopisců, kteří se nyní vydávali za etnology. Referát jsem nazval „Sociální antropologie v Praze: od neexistence ke skvělé budoucnosti“, v němž jsem ukázal, že v protikladu k Vrhelovu tvrzení je v Praze dost odborníků na sociální antropologii (Kandert, Wolf, Hubinger, Soukup, Skalník, Dubovický, Vrhel a Novotný), ale nemají své pracoviště. Problém podle mne byl v institucionální roztržičnosti, ale také ve formálnosti změn v Ústavu etnologie na FF UK, kde se ani příchodem Hubingerovým ledy nepohnuly. Uzavřel jsem tím, že je vše obráceně. Máme odborníky, máme možnost získat peníze na výzkum, mohli bychom dělat výzkumy, ale nemáme institucionální bázi. Vyjádřil jsem tehdy naději, že na FSV snad

⁷) Gellnerovy antropologické spisy se na českou scénu dostávají jen velmi postupně. Vyšly *Národy a nacionalismus*, *Rozum a kultura*, *Podmínky svobody* a *Pluh, meč a kniha* (poslední tři knihy přeložili manželé Musilovi) a *Nacionalismus* (přel. H. Novotná a P. Skalník).

⁸) Například za přispění OSF byla vedle výše zmíněných spisů Gellnerových vydána *Etnologie práva* L. Pospíšila v překladu I. Dubovického a připravuje se překlad *Sociální antropologie* Radcliffe-Browna (H. Novotná a P. Skalník). I studentský časopis *Cargo* dostává podporu OSF.

vzniká pro sociální antropologii šance. Dnes se obávám, že zůstala do značné míry nevyužita.

Po pražské konferenci EASA byl do vedení tohoto evropského sdružení sociálních antropologů zvolen Václav Hubinger, což byla pocta nejen pro rodící se českou, ale vůbec středo- a východoevropskou sociální antropologii. Hubinger se zúčastnil dalších konferencí EASA v Oslo a Barceloně. Do Barcelony dorazili také Kandert a Skalník. Naše mezinárodní styky však na institucionalizaci sociální antropologie doma neměly vliv. Kandert se sice stal s podporou Holého na FSV docentem, ne však sociální antropologie, nýbrž politologie. Hubinger vyjádřil své zklamání trojmo: za prvé tím, že odešel na Ministerstvo zahraničních věcí, za druhé v článku pro *Český lid*, kde píše o velkém zklamání a také ponaučení, a za třetí v článku *Antropology and Modernity*, který vyšel v časopise vydávaném UNESCO [Hubinger 1995a, 1997]. V posledně uvedeném textu Hubinger přímo napsal, že mnozí z kolegů, kteří dříve praktikovali národopis, se snaží tvrdit, že dělají sociální a kulturní antropologii. Podle něj je magie pojmu antropologie taková, že tito lidé věří, že změnou názvu disciplíny se osvobodí od tradičního národopisu a také od marxismu-leninismu [Hubinger 1997: 532].

Postupně se do popředí antropologického dění na české akademické scéně dostal Ivo Budil. Absolvent Přírodovědecké fakulty se specializoval na dějiny antropologické teorie, na jazyk a mýtus. Přibližně v polovině 90. let se rozhodl vybudovat antropologii na nové regionální Západočeské univerzitě v Plzni. Podařilo se mu v rámci celostátní podpory rozvoje takzvané humanistiky založit Fakultu humanitních studií Západočeské univerzity a stát se jejím děkanem. V jeho mladém věku to byl nesporný úspěch. Na FHS ZČU založil Budil katedru sociální a kulturní antropologie, kam povolal některé externí učitele z Prahy, z velké části bohužel neantropology, kteří projevili o tento u nás nový obor zájem. Proto studijní program má dodnes dosti eklektický charakter. Podařilo se mu však angažovat Jitku Kotalovou, dodnes jediného českého sociálního antropologa, který skutečně tento obor řádně vystudoval včetně doktorátu (ve Švédsku). Kotalová realizovala svůj dlouhodobý terénní výzkum v Bangladéši. Po absolvování obecné antropologie na IZV, resp. etnologie na FF UK začali v Plzni působit také Stanislav Kužel a Karel Zástěra. První se zabývá studiem Romů na Slovensku, druhý Čechy v Americe, extremismem a menšinami. Zástěra několik let působil v USA, pracoval v terénu mezi jihozápadními Indiány a studoval i na Yale. Děkan a vedoucí katedry Budil se v roce 2001 habilitoval na FSV UK v oboru sociologie. Jeho rozsáhlá práce o dějinách antropologie do konce 19. století vyšla v témže roce.⁹

Klíčovou roli pro rozvoj sociální antropologie sehrál a nadále sehrává docent Josef Kandert. Vedle svého působení v Náprstkově muzeu a na FSV UK získal Kandert učitelské úvazky na IZV, FF UK a na ZČU, kde se specializoval na areální etnologické kursy, zaměřené na Afriku, a některé další přednášky (např. přibuzenství aj.). V druhé polovině 90. let také zasedal v grantových agenturách, kde se rozhodovalo o grantech na etnologické a antropologické výzkumné projekty. Společně s Kandertem jsem se v roce 1998 pokusil plánovat akreditaci oboru sociální antropologie na bakalářské, magisterské i doktorské úrovni na FSV UK, ale dál než k externímu působení Justoně, Skalníka a snad i

⁹) Je to objemná kniha *Za obzor Západu* [Budil 2001], která do značných detailů probírá antropologické aspekty v dílech antických, středověkých a novověkých autorů. Končí analýzou díla skutečného antropologa, totiž Franze Boase, který je považován za zakladatele moderní americké kulturní antropologie.

dalších jsme tehdy nedospěli. Fakulta podle Kanderta, který se v závěru 90. let stal vedoucím katedry sociologie, nebyla zatím připravena vytvořit další místa pro sociální antropology a bez interního personálního zajištění nebylo možné žádat o akreditaci nového oboru. Na magisterské sociálně antropologické zaměření v rámci oboru sociologie se však přihlásila celá skupina studentů, kteří v současné době končí diplomovými projekty. Snad alespoň pro jednoho či dva z těchto absolventů bude vytvořeno asistentské místo a časem vznikne na katedře sociologie oddělení sociální antropologie. Spolu s několika sociology provedl Kandert ambiciózní výzkum politických postojů v období postkomunistické transformace na jižní Moravě (fiktivní název obce Filipov). Svou habilitační práci o slovenské vesnické politice Kandert zatím nevydal [Kandert 1998, 1999].

V roce 1998 se z iniciativy profesora Jiřího Musila a autora tohoto článku začal desetkrát za rok scházet stálý Gellnerovský seminář, který je i *raison d'être* současně založené sekce sociální antropologie Masarykovy české sociologické společnosti. Do konce roku 2001 se uskutečnilo 36 seminářů. Vybrané příspěvky jsou nyní k dispozici v angličtině v monotematickém čísle *Czech Sociological Review* 2/2001. Seminář vychází z odkazu Ernesta Gellnera, jehož dílo je zatím v Čechách málo známé. Gellnerovská inspirace je přínosem do pražského intelektuálního života, starší odborná generace si zde vyměňuje názory s mladší badatelskou generací a se studenty. V témž roce jsem se zúčastnil 14. mezinárodního kongresu antropologických a etnologických věd v americkém Williamsburgu. Další českou účastnicí byla tak jako v Mexiku fyzická antropoložka Jana Pařízková.

Je třeba se zmínit o nejnovějších badatelských trendech v české sociální antropologii. Do slovenského i slovanského terénu se vypravili z mladších Skupník, Lozoviuk a Kužel. Zatím většinou publikovali dílčí studie [např. Skupník 1998; Lozoviuk 1997], ale posledně jmenovanému se podařilo publikovat v nové ediční řadě Cargo Publishers knížku výsledků prvních terénních výzkumů mezi českými a slovenskými Romy [Kužel 2000]. V USA několik let studoval antropologii a pobýval v terénu u jihozápadních Indiánů i amerických Čechů někdejší absolvent etnologie, nedávno promováný Karel Zástěra. Ze starších badatelů se stále více k sociální antropologii přiklání pracovník Etnologického ústavu AV ČR Zdeněk Uherek [1998, 2000].

Od konce roku 1998 vychází *Cargo. Časopis pro kulturní/sociální antropologii*. Je to původně studentský časopis, výsledek nespokojenosti neaktivnějších studentů s profilem studia etnologie na FF UK. V *Cargu* publikují vedle studentů i další protagonisté české antropologické scény. Byl tam mj. publikován rozhovor s Cliffordem Geertzem, a to zásluhou Hany Červinkové, která studuje na doktorát antropologie na New School of Social Research v New Yorku. *Cargo* je však především příslibem do budoucna, signalizuje příchod nové generace, pro niž staromilský národopis bude již definitivně minulostí. Červinková dokončila velmi zajímavou magisterskou práci o Národním památníku na Žižkově a nyní zkoumá jako terénní antropoložka metodou pozorující participace integraci české armády do NATO. Další nedávno skončivší magistři obecné antropologie pracují na svých doktorských disertacích (Kužel, Haluzík).

Původní česká antropologická produkce před rokem 1989 prakticky neexistovala. Po roce 1989 se antropologické tituly začaly objevovat jen velmi nesměle. Přesto některé z nich stojí za zaznamenání. Pro velký zájem mohl Ivo Budil vydat tři vydání [Budil 1992, 1996, 1998] svého úvodu *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, aniž by musel text revidovat a opravit aspoň některé z chyb, kterých je v textu řada. Václav Soukup sice své

dějiny kulturní antropologie postupně doplňoval a revidoval, ale přesto není jeho *Přehled antropologických teorií kultury* dostatečný [Soukup 1999]. Chybí v něm nejen některé klíčové osobnosti, bez kterých si současnou antropologii nelze ani představit (například Schneider, Sahlins či Gellner), ale sám dějepisný přístup není nejšťastnějším způsobem uchopení dnešní sociokulturní antropologie [srov. Skalník 2000c]. (V Čechách však vůbec historický a nikoli problémový přístup dominuje, takže zde není Soukup sám). Úspěšnější je Sociologickým nakladatelstvím dvakrát vydaná příručka *Sociální a kulturní antropologie*, taktéž sestavená Soukupem [Soukup 1993]. Josef Wolf se pokusil o vyjádření své integrální koncepce antropologie v dvoudílném učebním textu *Člověk a jeho svět*, který však bohužel reprodukuje mnohé překonané názory na problematiku ras, národů i kultur (použitá literatura je většinou také zastaralá).

Nicméně ani jedna z těchto knih neukazuje, jak se sociální, resp. kulturní antropologie u nás praktikuje, spíše se jejich prostřednictvím čtenáři dozvídají základní fakta o západní antropologii.¹⁰ Češi nevydali zatím žádnou, na terénním výzkumu založenou antropologickou monografii, a to přesto, že po vzniku několika grantových agentur bylo na antropologické, resp. etnologické projekty vydáno několik milionů korun. Jedinou monografií je *Malý český člověk a skvělý český národ* od britského sociálního antropologa českého původu Ladislava Holého, která je ovšem výsledkem výzkumu, financovaného britskou grantovou agenturou. V angličtině u nás vyšel mnou editovaný sborník referátů, přednesených na 4. mezinárodním antropologickém kongresu Aleše Hrdličky [Skalník 2000b]. Je to zároveň první svazek nové řady Prague Studies in Sociocultural Anthropology, kterou vydává pražské nakladatelství Set Out. Druhý díl, zabývající se stavem sociální a kulturní antropologie ve střední a východní Evropě po roce 1989, je v tisku [Skalník 2002]. Po roce 1989 jsem mohl pokračovat ve výzkumu místní politiky ve slovenské obci Šuňava a výsledek jsem publikoval jak česky, tak anglicky [Skalník 1993a, 1999c, 2001b]. Též jsem publikoval svá dlouholetá bádání o zakladateli sociální antropologie Bronislawu Malinowskim [Skalník 1993b, 1995; Thornton a Skalník 1993].

Překlady je zatím víc než domácí produkce. Vyšlo několik překladů knih Clauda Lévi-Strausse, zejména díky překladatelskému umění Zdeňka Justoně. Z učebnic se osvědčil překlad americké učebnice Roberta Murphyho od Hany Červinkové, která také se spolupracovníky přeložila základní čítanku statí Clifforda Geertze *Interpretace kultur*. Nedávno se objevil i úvodní text od francouzského antropologa Jeana Copanse. Vyšly také autorizované překlady úvodů do lingvistické antropologie [Salzmann 1997] a antropologie práva [Pospíšil 1997]. V češtině jsou nyní k dispozici i další spíše historicky zajímavé základní texty Mause, Lévy-Bruhla, Benedictové a Balandiera. Přeloženy byly články Archettiho, Kupera, Descoly, Müllerové, Cafagna. Tyto texty z americké a francouzské produkce se objevily v *Českém lidu* a v studentském časopise *Cargo*. Zatím nebylo nic přeloženo od klasiků Meadové či Malinowského (jeho méně populární *Sex and Repression in Savage Society* se však připravuje k vydání).

Závěrem lze říci, že i když oněch dvanáct let po zániku komunistického režimu mohlo být pro sociální antropologii příznivější, není celkový výsledek nezajímavý. Disciplína sice oficiálně stále ještě téměř neexistuje, to však nebrání v tom, aby byla přednášena jako jednotlivé kursy na řadě fakult většiny českých univerzit. Na jedné fakultě (FHS

¹⁰⁾ Své názory na význam a úlohu sociální antropologie, a především její odlišnost od národopisu i etnologie jsem vyjádřil ve slovenských etnologických periodikách, která projevila o tyto otázky živý zájem [srv. Chorváthová 1991, Skalník 1998].

Univerzity Pardubice) je již přednášena coby akreditovaný obor, na dvou fakultách jsou přednášeny obory příbuzné (FHS UK a FHS ZČU). Grantové agentury považují sociální antropologii za vědní obor a financují jednotlivé projekty, zejména zabývající se menšinovou a multikulturní problematikou. Sociální antropologie má dobrý zvuk mezi sociology i politology: myslet antropologicky se stalo jakousi módou. Někdy se až zdá, že tyto a další obory se ohánějí symbolickou antropologickou nálepkou, aby ukázaly, jak jdou s dobou. Toto chlubení se cizím peřím je ovšem způsobeno zatím velmi nízkou institucionalizací sociální antropologie. Kromě univerzit v Pardubicích a v Plzni (zde s kulturní antropologií, která tam ovšem už kvůli výzkumné orientaci vedoucího katedry/děkana má přednost) a sekce sociální antropologie v rámci MČSS nemá sociální antropologie žádnou institucionální bázi. Na Přírodovědecké fakultě UK vznikla přechodem autora tohoto textu z Filozofické fakulty naděje na postupnou dílčí institucionalizaci sociální antropologie v oddělení sociokulturní antropologie na katedře antropologie a genetiky člověka, ale toto oddělení zatím oficiálně nevzniklo. Vytvoření dalších systemizovaných míst pro sociokulturní antropologii na PřF UK je zatím v nedohlednu.

Jak je z výkladu patrné, sociální antropologie jako obor trpí v českém akademickém prostředí nejednotností protagonistů, kteří jsou okolnostmi nuceni spolupracovat s těmi, kteří sociální antropologii buď nechťejí, nebo ji podporují pouze z taktických či oportunistických důvodů. Přes všechny peripetie však lze i dnes tvrdit stejně jako před sedmi lety, že sociální antropologie má skvělou budoucnost. Postupně převládnu ti, kteří jsou nejen vzdělaní v sociálněantropologické literatuře, ale také provádějí jako samozřejmost dlouhodobé výzkumy. Obor zakotví v českém odborném povědomí a stane se nakonec samozřejmou součástí univerzitní výuky i výzkumu. Čeští sociální antropologové budou hrát adekvátní roli i v evropské a světové antropologii. Politika sociální antropologie se pak bude týkat spíše uplatňování meritokratických kritérií při hodnocení vědecké a pedagogické práce než bojem o prosté uznání antropologie jako samostatné disciplíny a o vytvoření systemizovaných míst v oboru, který je zřejmě pro konzervativní českou akademickou scénu zatím ještě příliš nový a neprůhledný.

PETR SKALNÍK vystudoval afrikanistiku na FF UK a Leningradské státní univerzitě a od poloviny 60. let se specializuje na sociální antropologii. Působil na FF UK, v Institutu etnologie Univerzity Komenského v Bratislavě (1969-1976), v Institutu kulturní antropologie a sociologie nezápádních studií Leidenské univerzity (1976-1981), na Department of Social Anthropology Univerzity Kapuského města (1983-1992) a po rehabilitaci od roku 1990 opět v Ústavu Blízkého východu a Afriky FF UK, posléze na katedře antropologie Přírodovědecké fakulty UK (od roku 1999). Roku 2000 spoluzaložil studium sociální antropologie na Univerzitě Pardubice. V letech 1992-1996 působil jako československý a český velvyslanec v Libanonu. V současnosti působí v Nizozemském ústavu pro pokročilá studia v humanitních a sociálních vědách (NIAS).

Literatura

- Budil, Ivo 1992. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton. Další dvě prakticky nezměněná vydání 1996 a 1998.
- Budil, Ivo 2001. *Za obzor Západu. Proměny antropologického myšlení od Isidora ze Sevilly do Franze Boase*. Praha: Triton.
- Holý, Ladislav 1991. „Svoboda, národ a jednotlivec.“ *Český lid* 78(2): 73-78.
- Holý, Ladislav 1996. *Little Czech and the Great Czech Nation*. Cambridge: Cambridge University Press. V českém překladu Zdeňka Uherka a s jeho doslovem vyšlo pod názvem *Malý český*

- člověk a skvělý český národ. Praha: SLON 2001. Obsáhlou recenzi J. Packa s medailonem o L. Holém viz *Lidové noviny* 10. 11. 2001.
- Hubinger, Václav 1992a. „Češství v diskusi, aneb jak se vidíme a jak nás vidí (s odpovědí L. Holého).“ *Český lid* 79(3): 255-270.
- Hubinger, Václav 1992b. „Sociální antropologie? Neznám.“ *Metropolitní Telegraf* 29. 8. 1992: 32 a 5. 9. 1992: viii.
- Hubinger, Václav 1995a. „Morálka, vědění a moc za bílých nocí.“ *Český lid* 82(1): 165-168.
- Hubinger, Václav (ed.) 1995b. „Antropologie, sociologie, historie. Antologie francouzských společenských věd.“ *Cahiers du CEFRES* 8.
- Hubinger, Václav (ed.) 1996. *Grasping the Changing World: Anthropological Concepts in the Postmodern Era*. London: Routledge.
- Hubinger, Václav 1997. „Anthropology and modernity.“ *International Social Science Journal* 154: 527-536. Česká verze v *Český lid* 84(2): 97-113.
- Chorváthová, Ľubica. Rozhovor s Petrom Skalníkom. Slovenský národopis 39(1): 77-85.
- Kandert, Josef 1998. „Představy o tradici.“ Pp. 33-59 in *Informatoria katedry sociologie. Filipov I*, ed. J. Kandert. Praha: FSV UK.
- Kandert, Josef (ed.) 1999. *Informatoria katedry sociologie. Filipov II*. Praha: FSV UK.
- Kužel, Stanislav (ed.) 2000. *Terénní výzkum integrace a segregace*. Praha: Cargo Publishers.
- Lozoviuk, Petr 1997. „K problematice ‚etnické indifference‘ (příklady z českého jazykového prostředí).“ *Český lid* 84(3): 201-212.
- Müller, Birgit (ed.) 1999. „The Council of Europe after Enlargement: An Anthropological Enquiry.“ *Documents de travail* No. 18. Praha: CeFREs.
- Nahodil, Otakar 1995. *Totalitní hodnocení totality*. Praha: vlastním nákladem.
- Pospíšil, Leopold 1997. *Etnologie práva*. Praha: Set Out.
- Salzmann, Zdeněk 1997. *Jazyk, kultura a společnost. Úvod do lingvistické antropologie*. Praha: ÚEF AV ČR.
- Scheffel, David Z. 1992. „Antropologie a etika ve východní Evropě.“ *Národopisný věstník česko-slovenský* 9(51): 3-10. Diskuse o článku NVČ 10(52): 24-35.
- Scheffel, David Z., Josef Kandert 1994. „Politics and culture in Czech ethnography.“ *Anthropological Quarterly* 67(1): 15-23.
- Skalník, Peter 1993a. „‘Socialism is Dead‘ and Very Much Alive in Slovakia: Political Inertia in a Tatra Village.“ Pp. 218-226 in *Socialism. Ideals, Ideology and Social Practice*, ed. by C. M. Hann. London: Routledge. Slovenská verze in *Etnologické rozpravy* 1999, č. 1: 87-92.
- Skalník, Peter 1993b. „Malinowski, la guerre, le nationalisme et l'Etat.“ *Gradhiva. Revue d'histoire et d'archives de l'anthropologie* 13: 3-19.
- Skalník, Peter 1995. „Bronislaw Kasper Malinowski and Stanislaw Ignacy Witkiewicz (Science versus Art in the Conceptualization of Culture).“ Pp. 128-141 in *Fieldwork and Footnotes. Contributions to the History of European Anthropology*, ed. by H. Vermeulen and A. Roldán. London: Routledge.
- Skalník, Peter 1996a. „Ideological and Symbolic Authority: Political Culture in Nanun, Northern Ghana.“ Pp. 64-74 in *Ideology in the Formation of the Early States*, ed. by H. J. M. Claessen a J. G. Oosten. Leiden: Brill.
- Skalník, Peter 1996b. „Authority versus Power: Democracy in Africa Must Include Original African Institutions.“ *Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law* 37-38: 109-121.
- Skalník, Peter 1998. „Sociálna antropológia a etnológia v Južnej Afrike.“ *Etnologické rozpravy* č. 2: 129-143. Rozšířená verze vychází v *Studia Ethnographica* 11.

- Skalník, Peter 1999a. „Authority versus Power: a View from Social Anthropology.“ Pp. 163-174 in *The Anthropology of Power*, ed. by A. Cheater. London: Routledge.
- Skalník, Peter 1999b. „Czech Republic and South Africa: Comparisons with Special Emphasis on Political Culture in the Nineteen Nineties.“ Pp. 1-16 in *Transition to Democracy: Czech Republic and South Africa Compared*, ed. P. Skalník. Praha: Set Out.
- Skalník, Peter 1999c. „Společenské procesy v současných vesnických komunitách v Československu.“ *Etnologické rozpravy*, č. 1: 76-86.
- Skalník, Peter 2000a. „Anthropological Dimensions of Political Culture.“ Pp. 61-68 in *Sociocultural Anthropology at the Turn of the Century. Voices from the Periphery*. Praha: Set Out.
- Skalník, Peter (ed.) 2000b. *Sociocultural Anthropology at the Turn of the Century. Voices from the Periphery*. Praha: Set Out.
- Skalník, Peter 2000c. „Dvojrecenze. A. Kuper: Culture. The Anthropologists' Account, V. Soukup: Přehled antropologických teorií kultury.“ *Cargo. Časopis pro kulturní/sociální antropologii* č. 1: 70-80.
- Skalník, Peter 2001a. „Explaining the State in Africa: Bayart, Chabal and Other Options.“ Pp. 145-155 in *Africa 2000. Forty Years of African Studies in Prague*, ed. L. Kropáček a Peter Skalník. Praha: Set Out.
- Skalník, Peter 2001b. „Terénní výzkum v obci Šuňava (severní Slovensko) v letech 1970-1975 a 1991-2000.“ *Český lid* 88(4): 361-367.
- Skalník, Peter (ed.) 2002. *A Post-communist Millenium: Struggle for Sociocultural Anthropology in Central and Eastern Europe*. Praha: Set Out.
- Skupník, Jaroslav 1998. „Příbuzenský výběr a etnografie.“ *Studia ethnographica* 9: 79-87. Analogická verze v *Český lid* 85(3): 223-239.
- Soukup, Václav (ed.) 1993. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: SLON. 2. vydání 2000.
- Soukup, Václav 1999. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál.
- Thornton, Robert, Peter Skalník (ed.) 1993. *The Early Writings of Bronislaw Malinowski*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uherek, Zdeněk (ed.) 1998. „Ethnic Studies and the Urbanized Space in Social Anthropological Reflections.“ *Prague Occasional Papers in Ethnology* 5. Prague: Institute of Ethnology.
- Uherek, Zdeněk 2000. „Why Do Only Grandmothers in the Czech Community of North-western Kazakhstan Deal with Social Anthropologists?“ Pp. 165-173 in *Sociocultural Anthropology at the Turn of the Century. Voices from the Periphery*, ed. Peter Skalník. Praha: Set Out.
- Wolf, Josef (ed.) 1971. *Kulturní a sociální antropologie*. Praha: Svoboda.
- Wolf, Josef 1998. „The Origin and Development of Czech Ethnology.“ *Annals of the Náprstek Museum* 19: 65-82.